

Tu se ujedno nalazi polazna točka za tezu o dominantnoj i neželjenoj eliti.

Od početaka organiziranoga političkog života u novovjekovnoj Srbiji do danas postoje nevolje s institucionalnom demokracijom: od civilizacijske moderne dominantna je elita prihvaćala demokratske procedure samo kao izvanjski okvir, koji je ispunjavala domaćim sadržajem: narodnjačka samouprava trajno je onemogućavala uspostavu institucionalne demokracije, dok su stvarnim političkim procesima upravljale neformalne grupe, u Srbiji tradicionalno utjecajne. Iz glavne se teze izvode dvije podteze, koje stoje u odnosu međuovisnosti. Jedna od njih govori o socijalnom egalitarizmu što ga je prouzročio odbojan stav srpskih stranaka prema ekonomskom razvoju zemlje. Zbog toga je socijalna ravnoteža stvarana ravnomjernom distribucijom siromaštva. S ovom je pojavom u uzročno-posljedičnoj vezi druga podteza, kojom se objašnjava ustrajno odbacivanje kapitalizma i glavnih procesa civilizacijske moderne. Početak odbacivanja modernizacijskih procesa seže u vrijeme Svetozara Markovića, koji je "u Srbiji utemeljio ideju o zaostalosti kao prednosti, to jest o neponavljanju puta koji su u svom razvitku prošli zapadnoevropski narodi. U principima koje su proklamovala revolucionarna učenja u tadašnjoj Zapadnoj Evropi, zajedničkoj svojini i samoupravi naroda, Marković je prepoznao one iste, samo usavršenije principe na kojima su se temeljile patrijarhalne zajednice srpskog naroda (zadruga i opština) u kojima se održao pod dugom tuđinskom vladavinom" (str. 508).

Neprekinut kontinuitet devetnaestostoljetnih procesa Latinka Perović proteže i na 20. stoljeće, na obje Jugoslavije, ali i na doba poslije njih, koje seže do našega vremena: stara patrijarhalna supstancija pakira se u europsku formu. Tako je nastala i do danas se održala ključna dvojba srpske politike: Zapad ili Istok. Dvojba se očituje i danas, koliko u unutrašnjem razvoju Srbije toliko i u njezinoj vanjskopoličkoj orijentaciji. Dok neželjena elita upozo-

rava na nužna zapadna odredišta, dominantna im postavlja protusredišta.

* * *

Ako sam čitajući *Elite* zbog čega zažalio, to je bio nevelik opseg nekih studija (o Koči Popoviću, Novaku Pribičeviću i Ivanu Stamboliću). Siguran sam da bi i one, osim što bi potvrdile glavne autoričine teze, poput ostalih izvršno funkcionirale u ovoj nenadmašnoj knjizi. Istina, "materijala" za njih vjerojatno nema koliko ga je bilo u slučaju najznačajnijih naslovljenika, ali mislim da je njihov opseg, pa i sadržaj mogao biti veći od postojećega. Volio bih također da su uzroci slabosti ili praktične nemoći neželjene elite popisani na jednom mjestu, možda čak i kronološkim slijedom, na primjer, od 1888. do 2003. Usudio bih se predložiti da takav "katalog" uđe u jedno od sljedećih izdanja.

Na početku uvoda Latinka Perović tvrdi da njezina knjiga nije "istorija intelektualne i političke elite u Srbiji". S tom se tvrdnjom mogu složiti samo uvjetno: u knjigu su uvrštene studije o osobama izabranima po autorskim kriterijima. Ali, kad je posrijedi podloga na kojoj treba počivati povijest intelektualne i političke elite, knjiga Latinke Perović već sada jest dio takve povijesti, pa je podnaslovu knjige mirne duše mogao biti dodan još jedan, *Prilozi za povijest intelektualne i političke elite*. Kako bilo, s dodatnim podnaslovom ili bez njega, knjizi predviđam – i želim – svijetlu budućnost.

Iz osmanskoga kuta gledanja

Mađarski roman *Tursko zrcalo govori o počecima osmanske vlasti u Pečuhu i o multikulturalnoj svakodnevici na habsburško-osmanskoj granici*

Andželko Vlašić

Viktor Horváth: *Tursko zrcalo*, prijevod Xénia Detoni, Naklada Ljevak, Zagreb, 2015, 573 str.

Naklada Ljevak je u studenome 2015. godine objavila roman Viktora Horvátha (Pečuh, 1962), mađarskoga književnika i sveučilišnog profesora teorije poetike i srednjovjekovne povijesti na Sveučilištu u Pečuhu. Roman je izvorno objavljen 2009. godine (*Török tükör*), a poticaj za objavljivanje romana u Hrvatskoj bila je činjenica da je autor za tu knjigu osvojio nagradu Europske unije za književnost 2012. godine. Radnja romana odvija se u južnomadžarskom gradu Pečuhu sredinom 16. stoljeća, u prvim desetljećima osmanske vlasti u Ugarskoj, odnosno u vrijeme Sulejmana Veličanstvenog i klasičnog doba Osmanskog Carstva. Preciznije govoreći, radnja se odvija od 1526. do 1570-ih, a ponajviše u 1549. i 1550. godini. Djelo se može opisati kao mješavina nekoliko žanrova, ponajviše povijesnog i pustolovnog romana, kao i žanra didaktičkih biografija, takozvanih zrcala (otuda i naslov romana) u kojima se pripovjedač obraća svojem potomku i daje mu savjete poučavajući ga životnim mudrostima.

Miješajući stvarne povijesne događaje i fikciju, autor među ostalim opširno opisuje ratni pohod sultana Sulejmana 1526. godine i njegovu kulminaciju u moháčkoj bitci, u kojoj su Osmanlije porazili združene mađarske, hrvatske, češke, njemačke, poljske i papinske snage. Za hrvatske će čitatelje biti zanimljivo da se roman

djelomično zbiva i u Slavoniji: pri prolasku kroz tu pokrajinu osmanski su odredi osvojili gradove Ilok i Osijek, a između ostalog je opisana i izgradnja slavnog osječkog mosta. Autor u romanu pokazuje da je vrlo dobro upućen u detalje islamske vjere, osmanske pokrajinske administracije i svakodnevnog života u Panonskoj nizini u srednjem i ranom novom vijeku, odnosno da je posebice dobro upoznat s radovima mađarskih povjesničara medijevista i osmanista. Posljedica toga, kao i autorove umješnosti, je to da su u djelu precizno i pristupačno pojašnjeni i u radnju uklopljeni historiografski pojmovi karakteristični za osmansku upravu 16. stoljeća i rani novi vijek općenito. U romanu se nalaze mnogobrojni živopisni prikazi multikulturalne svakodnevice na osmansko-habsburškoj (a time i hrvatskoj, slavonskoj, srpskoj i mađarskoj) granici sredinom 16. stoljeća. U djelu se može pronaći detaljne opise osmanskog Pečuha kao središta osmanske uprave na prostoru između Save i Dunava, te njegove okolice. U opisima Pečuha ističu se prizori izgradnje prve osmanske džamije i prvoga kupališta (hamama) u gradu. Autor usputno spominje situaciju i u drugim mađarskim gradovima onoga vremena, npr. u Szolnoku, Szegedu, Székesfehérváru i drugdje.

Sukobi i prožimanja

Roman je prožet čestim citatima iz Kurana koji ukazuju na utjecaj koji je religija imala na život muslimanskih (a posredno i svih drugih) žitelja osmanske države. Upečatljivo se dočarava pojava i širenje protestantizma kroz prikaz svađe, pa čak i fizičkih sukoba između protestanata, katolika i pravoslavaca, dočaravajući na humorističan način ozbiljnu problematiku religijskih sukoba koji su obilježili povijest Ugarske u dotičnom razdoblju. Horváth u priču uvodi i bektašije, islamski derviški red, njihovu djelatnost u Pečuhu i njihovu osebnju filozofiju. Kvalitetno se predložava i djelatnost kadija, osmanskih vjerskopравnih službenika, zatim široko rasprostranjenu korupciju u osmanskoj upravi, postupak skupljanja osman-

skih i habsburških poreza i razne druge specifičnosti društvenopolitičke situacije u južnoj Mađarskoj onoga vremena.

U romanu se nižu likovi poznatih povijesnih ličnosti, čija sudbina u romanu malo slijedi povijesnu liniju, a malo zalazi u fikciju. Tako se u romanu kao likovi pojavljuju (ili barem uzgred spominju) Sulejman Veličanstveni, ugarski kraljevi Ludovik II Jagelović i Ivan Zapolja, osmanski veliki vezir Pargalı Ibrahim-paša, osmanski visoki dužnosnik mletačkog podrijetla Lodovico Gritti, osmanski dužnosnici Bali-beg Jahjapašić i sin mu Derviš-beg Jahjapašić, pečuški (1548-1550) i zagrebački (1550-1557) biskup Pavao Gregorijanec i mnogi drugi. Autor im u knjizi daje nove živote ispreplićući stvarnost i fikciju. Iako je prikaz spomenutoga povijesnog razdoblja vrlo uvjerljiv, autoru su se potkrale i neke faktografske pogreške, pa tako Đurđevac naziva mjestom pod vlašću osmanskog age, međutim Osmanlije nikada nisu osvojili Đurđevac. Bez obzira na to, autor suptilno i prijemčivo pojašnjava ogroman broj stručnih izraza iz osmanskog doba ne ostavljajući traga na pitkošti priče. Da se budućim čitateljima ne bi činilo da je radnja romana suhoparna zbog snažnog oslonca na povijesne teme, treba istaknuti da autor u radnju uklapa i mnoge neobične i nadnaravne događaje koji "začinjuju povijesnu zbilju".

Jedna od najvećih kvaliteta knjige leži u autorovoj odluci da radnju iznese iz osmanskoga kuta gledanja, kroz oči mladoga Turčina, dakle civilizacijskog Drugoga, "neprijatelja", "dušmanina", i time vješto prikaže kakav je mogao biti stav one "druge strane" prema prodoru osmanske sile u srce Europe. Junak romana proživljava mladost u Istanbulu, a zatim spletom nesretnih okolnosti odlazi u južnu Mađarsku, koju je osmanska vojska netom osvojila, i svjedoči uspostavi osmanske uprave na tome području. Mladić se upoznaje sa životom i suživotom osmanskih podanika različitih etničkih pripadnosti i doživljava prve ljubavne izlete i razne druge pustolovine. Pogled iz osmanske perspektive pomaže lakšem razumijevanju složenosti

Viktor Horváth, 1962, autor *Turskog zrcala*

multikulturalnog života, isprepletenosti naroda, jezika, vjera i poreznih sustava, kao i krhke političke situacije na granici dvaju carstava. Autor nam se trudi pokazati i da se kršćanski i islamski svijet nisu samo sukobljavali, nego i prožimali i time stvarali nov život. Kao što je ranije spomenuto, od mađarskog do hrvatskog izdanja romana prošlo je šest godina, zbog čega nam se može učiniti da je autor prigodno napisao roman kao kritiku razvoja događaja vezanih s ratom u Siriji, izbijanjem izbjegličke krize u Europi 2015. godine i vala islamofobije među brojnim europskim nacijama. Horváthov roman, međutim, vjerojatno je nastajao pod utjecajem političkih događaja u Mađarskoj od 2006. i u kasnijim godinama, kada je mađarska politička ljevica izgubila povjerenje naroda u korist nacionalističkih i konzervativnih tendencija koje su dovele desnicu na vlast 2010. godine. Roman se može čitati kao valjan prilog raspravi o izbjegličkoj krizi i pokušaj osujećivanja težnje da se svjetski problemi promatraju kao sukob civilizacija. Slično kao i u Horváthovu svijetu 16-stoljetne Mađarske – sukob nije samo sukob, nego i prožimanje.

Dobar prijevod, mnogo tipfelera

Knjigu je s mađarskoga prevela Xénia Detoni, za čiji prijevod se može reći da je izrazito dobar. Prevoditeljica je primijeni-

la svoje dugogodišnje prevoditeljsko iskustvo i ispunila prijevod arhaizmima, dija- lektizmima i hrvatskim stručnim histori- ografskim nazivljem, čime je uspješno prenijela duh tadašnjeg vremena u hrvat- ski jezik. Ono što treba navesti kao lošu stranu prijevoda jesu nepodnošljivo česte slovne pogreške (tzv. tipfeleri) koji ometa- ju pri čitanju, a ukazuju i na uređivačke propuste. Tako se, na primjer, prezime Schreiber na prostoru od tek nekoliko stra- nica može naći napisano na tri različita (i pogrešna) načina. Nadalje, gledano s hi- storiografske strane, bilo bi bolje da se u prijevodu dosljedno koristilo pridjev “osmanski” umjesto “otomanski” jer je u skladu s imenicama “Osman i “Osmanli- je” i nije doslovni prijevod engleskoga pridjeva.

Sve u svemu, može se zaključiti da je Horváth u ovom romanu uspješno re- konstruirao svakodnevicu na razmeđu dvaju carstava u kojoj se isprepliću sud- bine pripadnika različitih naroda i kultu- ra. Kroz knjigu se može mnogo naučiti o osmanskome razdoblju naše zajedničke po- vijesti: hrvatske, mađarske i turske, a uje- dno i uživati u uzbudljivoj priči iz prote- klih vremena. Zbog toga roman preporu- čujem i onima koji bi željeli saznati više o osmanskome razdoblju naše povijesti i oni- ma koji bi htjeli pročitati kvalitetan povi- jesni roman.

Andelko Vlašić (Slavonski Brod, 1982) dokto- rirao je povijesne znanosti te magistrirao tur- kologiju i francuski jezik i književnost. Radi kao postdoktorski istraživač na projektu Hr- vatske zaklade za znanost *Od prašuma do oranica: povijest antropizacije šuma u Slavo- niji od srednjeg vijeka do početka 20. stolje- ća* i istražuje osmansko razdoblje hrvatske povijesti. Dosad je preveo nekoliko knjiga s turskog jezika. Suautor je knjige *Tragovi osmanske kulture u Hrvatskoj – Traces of Ot- toman Culture in Croatia* (Denizler Kitabevi, Zagreb – Istanbul, 2015).

Kada zvone posmrtna zvona nepokoravanju

Pierre Bourdieu između znanosti, eseja i posve osobnog svjedočenja – zbornik posvećen francuskom sociologu

Maja Vukušić Zorica

Édouard Louis (ur.),
Pierre Bourdieu,
*L'insoumission
en héritage*
(Pierre Bourdieu,
nepokoravanje u
nasljeđe), Pariz, PUF,
Quadrige, 2016, 160
str., cijena 11 eura

Izdanja Presses Universitaires de France re- dovito naviještaju klasično znanstveno štivo koje je prošlo sito i rešeto svih uvri- ježenih disciplinarnih i institucionalnih ususa (od prvog, pomalo izmijenjenog iz- danja iz 2013), no ova crvena knjižica od stotinu i pedesetak stranica izmješta se iz- van okvira već i samim naslovom.

“Pokoravanje” se, kao strelovito lan- siran it-koncept kod Houellebecqa, jedna- ko brzo troši, barem u literarnom smislu, kao uostalom i svako štivo koje koketira s (anti)-utopijskim i kontra-utopijskim. Njemu podliježe i urednik ove knjige, Lo- uis, sa svojim novim romanom, *Histoire de la violence* (*Povijest nasilja*, 2016), anti-kami- jevskom pričom o traumi, agresiji, emi- graciji, rasizmu i bijedi. Sljedbenici, što- vatelji i čitatelji Bourdieuovog opusa, pak, odabiru (relativno očekivanu) alternativu: “nepokoravanje” koje nam je ostavljeno “u naslijeđe”. No da li se nepokoravanje mo- že nasljedovati? Kako? I kako ga prikazati?

Rijetko znanstveno štivo tako vapi za prepoznavanjem. Međutim, ova crvena knjižica nije tek aktivistički (atavistički?) primjerak vrste; okupljeni autori, Louis i Annie Ernaux, Pierre Bergounioux, Didi- er Eribon, Geoffroy de Lagasnerie, Frédéric Lebaron, Frédéric Lordon i Arlette Farge jamče eklektičnost metodologija koje osci- liraju na finoj borduri između znanosti,

eseja i posve osobnog svjedočenja.

Louisov tekst, *Što život čini politici*, na- lik je svjedočenju o kapitalnom utjecaju Bourdieua, koje ukazuje na diferencijalni učinak politike na život svih nas; politika postaje ono što čini život siromašnih. Po- zivajući se i na crtice iz vlastite autobio- grafije i na Bourdieuovu *Esquisse pour une auto-analyse* (*Skica za auto-analizu*, 2004), Louis vlastito djetinjstvo naziva dobom bijesa (podsjećajući i na Pasolinijevu *La ra- bbia*). Iako ističe da politika za njega nika- da nije bila pitanje riječi, mišljenja, deba- te, komunikacije (Habermas), nego pita- nje hrane, preživljavanja, njegov tekst ipak ostaje prigodni tekst, *hommage*, koji koke- tira s patetikom svjedočenja, autobiogra- fijom i određenim (skučenim) konceptom literature. Naime, završavajući tekst pri- čom o sramotnoj pariškoj književnoj ve- čeri koju je organizirao bogati poduzetnik, na koju je ipak otišao i odakle je pobjegao pretvarajući se da ima napadaj astme, Lo- uis se prisjeća Durasčinog citata iz *La do- uleur* (*Bol*): suočen s hrpom fenomena, ne- redom misli i osjećaja, on se posramio književnosti. No, naročito iz perspektive nekoga tko na književnost gleda “iznutra”, bijes bi trebao nadići patetiku ugledanja. Tada bi možda mogao i reći što život čini politici.

Usporedba s Rolandom Barthesom

Annie Ernaux govori o *La distinction* (*Distinkcija*) kao “totalnom i revolucionar- nom” djelu koje briše granice između filo- zofije, povijesti, humanističkih znanosti i književnosti, uvlačeći (očekivano) u dis- kurs osobna sjećanja, koja svjedoče o “pre- poznavanju” vlastitog života i čitavog društva u Bourdieuovu djelu. Oba priloga možda najviše pokazuju loše i dobre stra- ne diskursa književnika o znanstveniku: uvučeni u zamku angažmana i aktivizma (koji sami po sebi imaju, naravno, svoje opravdano mjesto u Bourdieua), ušhitom svjedočenja osiromašuju i lako zatiru mo- gućnost promišljanja koncepata. *La dis- tinction*, koja po obimu (640 stranica) mo- že podsjećati samo na Sartreovo *L'Être et le*